

Александра Мирковић*
Институт за политичке студије, Београд

**ДА ЛИ ЈЕ КИНГОВ САН ЈОШ УВЕК ЖИВ
МЕЂУ НАМА ДАНАС?
КИНГОВА СТРАТЕГИЈА СОЦИЈАЛНЕ ПРОМЕНЕ
И ТАКТИКА ПРЕОКРЕТАЊА
ЛЕГАЛИСТИЧКОГ АРГУМЕНТА****

Сажетак

Ауторка најпре даје једну ближу експликацију Кингове стратегије социјалне промене, која се заснива на практиковању грађанске непослушности уз примену тактике преокретања легалистичког аргумента. Такође, у раду се истражује и то колики и какав је утицај Кинговог наслеђа и његовог начина цивилно деловања на савремене облике (не)насилног отпора грађана. Дакле, у фокусу пажње је значај и значење Кинговог дела за нас данас, чиме се настоји одговорити и на само насловно проблемско питање: „Да ли је Кингов сан још увек жив међу нама данас“. Због и даље постојеће легализоване неправде у савременом свету, како на националним, тако и на међународном нивоу, изгледа да је Кингов сан још увек само сан. А да би он постао стварност, нама је хитно потребно буђење из сна и суочавање са нагомиланим проблемима наше садашњице. То значи и да су нам потребни активизам и цивилно деловање, али уз високо развијену свест свих политичких субјеката, и оних са позиције „одозго“, и оних који делују „одоздо“, о значају принципа ненасиља. Управо растући друштвени немири у

---

* Истраживач сарадник

** Овај рад је настао у оквиру рада на научно-истраживачком пројекту бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

свету, попут најновијег примера Украјине, упозоравају да идеја ненасиља не сме умрети.

Кључне речи: М. Л. Кинг, Кингов сан, Покрет за грађанска права, САД, легализована неправда, социјална правда, равноправност, дискриминација, сегрегација, социјална промена, грађанска непослушност, легалитички аргумент, уставни политички принципи, метод ненасиља, насиље, протести, Србија, Украјина.

„Нико ти не може сести за врат,
ако се ти сам не погнеш“

М. Л. Кинг

Мартин Лутер Кинг (Martin Luther King, Jr.), анабаптистички свештеник, изврстан говорник и визионар и једна од најпознатијих личности XX века,¹⁾ јесте свакако, уз Гандија (Mahatma Gandhi), највећи апологет ненасиља и особа чији је „недодирљиви морални ауторитет“⁽²⁾ широм света био признат и поштован. Данас је овај и званично проглашени „хришћански паћеник XX века“ (сврставајући га међу десет особа са таквим статусом, лондонска Вестминстерска црква му одаје посебну почаст) национални херој у Сједињеним Америчким Државама, где се његов рођендан слави и као национални празник (почевши од 20. јануара 1986. год.). Неке најновије студије показују како је борба за грађанска права у Сједињеним Државама била заправо све време у сенци Кинга и његове велике популарности.³⁾ Но, у последњим годинама његовог живота, та популарност Кинга међу самим Американцима је била знатно опала, због његове оштре критике америчке политике и власти, те заговарања масовних акција ненасилног отпора. Као и у случају већине других историјских фигура, ни он, истине ради треба рећи, није био без одређених контроверзи. У том контексту, пре свега треба истаћи извесне разлике између оног раног и тзв. позног Кинга, а од значајне помоћи нам ту може бити дистинкција коју је дао немачки теолог и професор др Хајнрих В. Гросе (Heinrich W.

1) У једном чланку Дојче Велеа (*Deutsche Welle*) наводи се податак да је Кинг, према Галуповом истраживању, друга најславнија личност XX века (в. „40 година од убиства Мартина Лутера Кинга“ /припремила Тања Мишчевећ/, *Deutsche Welle*, 04.4.2008., <http://www.dw.de/40-godina-od-ubistva-martina-lutera-kinga/a-3245021/07.5.2014/>).

2) Др Хајнрих В. Гросе, „I Still Have A Dream“ — Мартин Лутер Кинг и његово значење за нас данас“ (извод из реферата Х. В. Гросеа поводом 70. рођендана Мартина Лутера Кинга), <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/bedeutung.htm#2> (03/05/2014).

3) О томе говори Дејвид Чепел (David Chappell) у својој новој књизи. Видети: David Chappell, *Waking from the Dream: The Struggle for Civil Rights in the Shadow of Martin Luther King*, Random House, New York, 2014.

Grosse), који се интензивно бавио наслеђем Кинга и питањима социјалне правде.⁴⁾

У првој фази свог деловања, у периоду 1955–1965. године, Кинг је био искључиво оријентисан на постизање одређених националних циљева – укидање система расне дискриминације и сегрегације црног становништва у Сједињеним Америчким Државама, и то пре свега на пољу грађанских и политичких права црнаца. У позној фази, током последњих година свог живота (1966–1968), Кингов „сан“, који је њега и покренуо на акцију, проширио се са националног на глобални план, обухватајући сада и једну визију светске братске заједнице свих људи. Он је, наиме, тада знатно проширио опсег свог дискурса, те је у предмет свог тематизовања и деловања укључио и нека економско-социјална питања, али и она из подручја спољне политике САД-а. У фокусу његове пажње све су више били постојећи међународни поредак и улога САД-а у њему, те разне последичне девијације у међународним односима. У основи овог тематског заокрета у критици, тј. уобличавања светске перспективе његовог сна, важну улогу је имала Кингова спознаја постојања узајамне везе између расизма, сиромаштва и милитаризма (рата), о чему је он све чешће говорио од краја 1966. године. Посебно желећи да нагласи ту међународну димензију проблема сиромаштва, Кинг је поручивао: „Нама на Западу, пре свега, мора бити јасно да су сиромашне земље света сиромашне управо зато јер смо их ми политичким и привредним колонијализмом опљачкали». ⁵⁾ Решење

4) Др Хајнрих Гросе, из Института друштвених наука Евангелистичке цркве у ХанOVERу (Немачка), имао је прилику да 60-тих година и лично упозна М. Л. Кинга приликом једног његовог говора у Бостону, а иначе је у то време и волонтирао у делти Мисисипија, подржавајући Покрет за грађанска права. Гросе је докторирао на теми „Die Macht der Armen. Martin L. King und der Kampf für soziale Gerechtigkeit“. Ова докторска теза је објављена 1971. год. у Немачкој, и то је у овој земљи била прва објављена научна студија о животу и раду Кинга. Он се бавио и истраживањем утицаја метода америчких протеста за грађанска права и Кинговог наслеђа на тзв. мирољубиву револуцију у Немачкој, која је довела до рушења Берлинског зида 1989. О томе је говорио у свом реферату: „The March on Washington and the American Civil Rights Movement as an Inspiration for Social Protest Movements in West and East Germany“, изложеном на конференцији *The Dream and Its Untold Stories: The March on Washington and Its Legacy*, коју је прошле године (19–21. септембар 2013.) организовао Немачки историјски институт из Вашингтона (*German Historical Institute, Washington DC*). О томе видети на сајту овог Института: http://www.ghi-dc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1378&Itemid=1192 (07/05/2014). Поред тога, у шире области Гросеовог интересовања спадају практична теологија и улога протестантских цркава током нацистичке ере.

5) Нав. према: Др Хајнрих В. Гросе, „‘I Still Have A Dream’ — Мартин Лутер Кинг и његово значење за нас данас“, *op. cit.*, <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/be-deutung.htm#2> (03/05/2014).

је видео у нужној „револуцији вредности“ у западним друштвима, која би једино тако вредносно трансформисана могла да покажу бригу за јаз између сиромаштва и богатства. На тој линији размишљања, он се сврстао и међу гласне противнике Вијетнамског рата, мада најпре са извесним оклевањем, услед страха водећих људи његовог Покрета да ће им се због такве критике власти ускратити финансијска подршка, као и због могућности да се Афро-Американци оптуже за дефицит патриотизма. Но, Кинг је ипак схватао важност очувања конзистентности у заступању принципа и метода ненасиља и када је реч о спољно-политичким питањима и деловањима. Ево и како је он у једној Божићној молитви 1967. год. објашњавао потребу за увођењем ненасиља у међународне односе: „Ми смо испробали значај и значење ненасиља у нашој борби за праведност међу расама у САД-у, али сада... дошло је време да се ненасиље испроба у свим случајевима конфликта међу људима, а то значи ненасиље и на међународном нивоу“.⁶⁾ Имајући све ово у виду, можемо закључити да је Кинг с правом, још за време његовог живота, перципиран не само као највећи борац за грађанска права, већ и као борац за мир, слободу и правду. Стога се можемо, такође, сложити и са једном давно датом оценом да „његове препоруке морају бити пажљиво размотрене“.⁷⁾ То важи и данас, јер њихова актуелност сада није ништа мања. На концу, реч је о добитнику Нобелове награде за мир (из 1964. године), коју је примио са својих 34 године, те је тиме и стекао „статус“ у историји најмлађег носиоца овог, некада заиста престижног признања.

Када је реч, међутим, о положају црног становништва у САД-у, изгледа да је у последњим годинама живота Кинг ипак изгубио своју безговорну веру у опробани метод ненасиља, схвативши очигледно његова ограничења као стратегије социјалне промене. Јер, и поред успешне борбе за укидање расне дискриминације на јавним местима и обезбеђења гласачког права, положај Афро-Американаца у гетима северноамеричких великих градова – пре свега у погледу услова њиховог рада и живљења – не само да није био бољи него се чак и погоршао. Пред крај свог живота, Кинг је изра-

6) *Ibid.*

7) Ова оцена је изнета у једном приказу Кингове књиге *Where Do We Go from Here*, објављеном још 1. фебруара 1968, а који је доступан у електронској архиви Кинговог центра за ненасилну социјалну промену (*The Martin Luther King, Jr. Center for Nonviolent Social Change*). Видети: Palmer Van Gundy, “‘Where do we go from here?’ Asks Negro King”, February 1, 1968, <http://www.thekingcenter.org/archive/document/where-do-we-go-here--asks-negro-king#> (10/05/2014).

жавао стрепњу да би се његов сан могао претворити у ноћну мору. Поред тога, он је доживео и неке промене на психичком плану, у структури своје личности, показујући извесне самодеструктивне тенденције (чак и у виду склоности ка суициду), дакле, наклоност ка насиљу према самом себи.⁸⁾

Да би се разумео прави и потпуни значај Кинговог дела за нас данас, мора се имати у виду целокупно његово стваралаштво и деловање, са свим опречностима на путу његове борбе. Јер, једино је то она когнитивна мапа која омогућује истински допринос у теоријској и емпиријској равни. И управо због тога је важно избећи замку креирања, како и Гросе на неки начин упозорава, „Кинг-култа“, уз његово третирање само као „апостола ненасиља“ или, пак, некаквог „усамљеног свеца“.⁹⁾

Са отпочињањем борбе за еманципацију америчких црнаца током четрдесетих година прошлога века, а посебно њеним кулминарањем средином педесетих година, историјат грађанске непослушности ће опет бити везан за Сједињене Америчке Државе, будући да је – након случаја квекера у америчким колонијама из XVII века и деловања Покрета против ропства у САД током XIX века (све до тамошњег потпуног укидања ове установе 1865. године) – средиште развоја ове праксе и њеног концептуалног уобличења било измештено на неке друге континенте, попут Африке и Азије.¹⁰⁾ Наиме, у Сједињеним Америчким Државама је, и поред укидања ропства, постојао систем ране дискриминације који је подржаван низом законских и подзаконских прописа (великим делом донетих у оквиру законодавства савезних држава) и који је показао колико

8) Гросе, настојећи да објасни део контроверзи и опречности везаних за Кинга и његово дело, истиче да је он, и поред свог познатог хумора, често патео од депресије; такође, и да је, исто тако, поред признања светских размера за његов морални ауторитет, патео од осећаја кривице због своје ванбрачне везе. Према истом извору, FBI је, након саслушања Кинга, њега маркирао као „човека склоног самоубиству“ (в. Др Хајнрих В. Гросе, „I Still Have A Dream“ — Мартин Лутер Кинг и његово значење за нас данас“, *op. cit.*, <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/bedeutung.htm#2> /03.05.2014/). Када је реч о контроверзама везаним за Кинга, занимљив је и податак да је било установљено да је његов докторат великим делом плагијат, али да је Универзитет у Бостону одлучио да му га ипак не поништи, управо због његове значајне улоге у друштву (в. „40 година од убиства Мартина Лутера Кинга“, *op. cit.*, <http://www.dw.de/40-godina-od-ubistva-martina-lutera-kinga/a-3245021> /07.5.2014/).

9) Др Хајнрих В. Гросе, „I Still Have A Dream“ — Мартин Лутер Кинг и његово значење за нас данас“, *op. cit.*, <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/bedeutung.htm#2> /03.05.2014/

10) Више о „географији“ развоја концепта и праксе грађанске непослушности видети: Александра Мировић, „Кратки осврт на историјат модерног развоја идеје и праксе грађанске непослушности“, *Политичка ревија*, vol. 31, бр. 1, 2012, стр. 215–228.

може бити велики јаз између друштвено-политичке стварности и уставних прокламација. Због тога, црначка популација, као један значајан део америчког грађанства, није могла да буде задовољна само тиме што више не живи у ропству, јер је желела суштинску политичку и економску једнакост са тамошњим грађанима беле боје коже. Ево како је Мартин Лутер Кинг на једном месту покушао да дочара сву тежину тог положаја у каквом је био човек црне боје коже у Сједињеним Државама: „Главна обележје у животу црнца је патња, тако стара и тако дубока патња која се манифестује у скоро сваком моменту његовог постојања“.¹¹⁾

Прве протестне акције, попут *sit-in* и других облика протеста, против законске дискриминације црнаца започеле су још касних четрдесетих година XX века под окриљем Конгреса расне једнакости (CORE), али ће оне тек почетком шездесетих година dospети у центар пажње америчке јавности. Права антирасистичка кампања је, заправо, започела 1954. године, а кључни догађај, који је био преломна тачка у црначкој борби за грађанска права, десио се 1. децембра 1955. године у Монтгомерију, граду јужне америчке државе Алабаме. Тада је једна црнкиња, по имену Роса Паркс (Rosa Parks), одбила да уступи своје место у аутобусу белцу, како су то налагали важећи дискриминаторски прописи о расној сегрегацији на јавним местима у тој држави. Она је била ухапшена, а црначки активисти су због тога организовали бојкот јавног градског превоза, да би потом основали и Удружење за унапређење Монтгомерија на чијем је челу био М. Л. Кинг, у то време млади анабаптистички свештеник. Тиме је заправо Кинг преузео вођство над Покретом за грађанска права црнаца. Овај Покрет ће спроводити различите облике ненасилних акција отпора: од кршења и непоштовања сегрегационистичких прописа, преко протеста *sit-in*, до демонстрација и масовних маршева; али ће он покренути и извесне судске поступке. Иако је после првих предузетих акција дошло до појачавања репресије над активистима и црначким становништвом уопште, Кингова тактика ће уродити плодом и већ у септембру 1956. године остварити први успех. Тада је Врховни суд САД-а донео пресуду о противуставности сегрегације у јавном превезу не само Монтгомерија, већ целе државе Алабаме. Стога ће тада развијена и примењена тактика бити коришћена и касније – у акцијама

---

11) Martin Luther King, Jr., *Chaos or Community?*, Hodder and Stoughton, London, 1968, стр. 102.

организованим од стране новоосноване Конференције јужног хришћанског руководства, којој је такође Кинг био на челу – у циљу вршења притиска на америчке власти да се уставно позитивирана основна права човека признају и црначком становништву Сједињених Америчких Држава.

Но, важно је истаћи да је на почетку свог ангажмана Кинг ипак имао извесну дилему по питању (не)насиља као метода црначке борбе. То се, по мишљењу А. Молнара, може закључити већ из неких Кингових размишљања у време припрема за свој први јавни говор у функцији вође црначког протеста. Тада се он питао: „Како да одржим говор који ће бити довољно милитантан да задржи моје људе у позитивној акцији, а опет довољно умерен да одржи овај бунт у контролисаним и хришћанским границама“.¹²⁾ Кинг том приликом, али и у својим наредним јавним обраћањима, није говорио о ненасилним протестима. Тако је било све до марта 1956. године, када је под неким утицајима одустао од насиља (Глен Смајли /Glenn Smiley/ и Бајар Ристен /Bayard Rustin/ су у том правцу утицали на њега) и када се, прихватањем Гандијевог учења и његовог метода пасивног отпора као узоритог модела у црначком супротстављању дискриминаторској политици америчких власти, и експлиците определио за ненасиље: „Боримо се против неправде пасивним отпором... Мали смеђи човек у Индији – Мохандас Ганди – употребио га је да би смрскао британску војну машину... Хајде да употребимо овај метод у Сједињеним Државама“.¹³⁾

Главни елементи које је Кинг преузео из Гандијевог концепта грађанске непослушности били су: пре свега, метод активног ненасиља, заснован на уверењу да се противник може претворити у свог савезника једино путем снаге љубави и ненасиља; и друго, масовност спровођења таквог отпора. Наиме, иако је Кинг касније истицао Тороа (Henry David Thoreau) као свој узор и позивао се и на његов концепт, желећи да борбу за црначка права утемељи

---

12) Martin Luther King Jr., *Papers. Volume III: Birth of a New Age (December 1955 – December 1956)*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1997, стр. 5; нав. према: Александар Молнар, „Историјски развој грађанске непослушности“, у: исти аутор, *Расправа о демократској уставној држави 4: Грађанска непослушност*, Самиздат Б92, Београд, 2002, гл. XXIV, стр. 248–9.

13) Нав. према: *Ibid.*, стр. 249. Кинг је био и раније упознат са Гандијевим учењем и његовим концептом *satyagraha*, захваљујући студијама на Универзитету у Пенсилванији. Но, потпуни заокрет у његовом опредељењу за гандизам наступиће почетком 1956. године, од када он креће у интензивно проучавање Гандијевог учења и деловања, а ради тога ће чак боравити и месец дана у Индији.

првенствено у америчкој политичкој теорији и националној политичкој историји, он се ипак у формулисању своје тактике морао много више ослањати на Гандијеву стратегију масовног отказивања грађанске послушности.¹⁴⁾ Њему је било јасно да је успешност протестних акција његовог Покрета пресудно зависила од придобијања и мобилисања најширих слојева становништва, а оквир за такво деловање није могао наћи у оном Тороовом елитистичком концепту, који се ослањао на вршење притиска од стране морално супериорне мањине.¹⁵⁾ Такође, Кинг је схватао да је за будуће помирење мањине и већине у америчком друштву, то јест црног и белог дела америчког народа, изузетно битно да се одустане од насилних конфронтација, како би борба за грађанска права остала ненасилна. У свом чувеном говору „Имам један сан“ („I have a dream“), одржаном поводом Марша на Вашингтон 28. августа 1963, он је рекао: „У настојању да стекнемо право које нам припада, не смемо скривити рђава дела. Немојмо своју жеђ за слободом задовољавати тако што ћемо пити из чаше горчине и мржње... Сањам да ће једног дана (...) синови некадашњих робова и синови некадашњих робовласника моћи да седну заједно за сто братства“.¹⁶⁾ Или, још конкретније, како је истакао у говору, тј. својој захвали, поводом доделе Нобелове награде за мир: „Ненасиље представља одговор на одлучујућа политичка и морална питања нашег времена: потребу човечанства да превазиђе насиље и силу, а да у исто време не посегне за једнаким методама“.¹⁷⁾ У свом писму из затвора у Бирмингему, Кинг је, пак, објаснио и саму сврху спровођења активног ненасиља путем директне акције. Одговарајући на апеле неких да су преговори бољи пут за остваривање друштвених циљева, он је подвукао да управо у томе и јесте сврха директне акције: „Ненасилном директном акцијом настоји се створити таква криза

14) Више о самој Гандијевој стратегији, видети у: Александра Мировић, *Оглед о грађанској непослушности*, Службени гласник, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр. 77–85.

15) О концепту Хенрија Дејвида Тороа писали смо на другом месту. Видети: Александра Мировић, „Живот у тороовској шуми или у глобалистичкој дунгли? Грађанска непослушност: Интерпретација и применљивост Тороовог концепта данас“, *Српска политичка мисао*, год. XIX, vol. 38, бр. 4, 2012, стр. 233–251.

16) M. L. King, *Martin Luther King: The Peaceful Warrior*, Pocket Books, New York, 1968; нав. према: Ивана Спасић, „Грађанска непослушност“, у: Предраг Крстић (ур.), *Критички појмовник цивилног друштва* (II), Група 484, Београд, 2004, стр. 51.

17) Др Мартин Лутер Кинг, „Говор на додели Нобелове награде за мир“, 10. децембар 1964, Осло, Норвешка, <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/nobelpreis.htm> (05/5/2014).

и успоставити таква креативна тензија услед чега ће заједница (локалне власти – прим. А.М.) која константно одбија да преговара бити принуђена да се суочи са спорним питањем¹⁸⁾

Он ће, међутим, имати доста потешкоћа у том настојању да очува ненасилни карактер Покрета за грађанска права црнаца. Разлог су биле јаке милитантне струје унутар самог Покрета, чији су припадници сматрали, држећи се аргумента самоодржања и из њега изведеног основног права човека на самоодбрану, да црнци имају природно право да на насиље белаца узврате насиљем. Управо борећи се против таквих схватања и снага које су стајале иза њих, Кинг се највише ослањао на Гандијево учење о томе да се стрпљивим трпљењем насиља и отвореном патњом не само неправда чини видљивијом, већ да се применом таквог метода ненасиља код противника буди и она позитивна страна коју карактерише хуманост, а што води постепеном развијању његове толеранције и саосећања, тако да нема потребе за узвраћањем насиља. Кинг ће учити и да се један од највећих парадокса *Black Power* покрета састојао у томе што се у оквиру њега стално инсистирало на неимитирању вредности белог друштва, док с друге стране, самим „заговарањем насиља, имитирало се оно најгоре – најбруталнија и најнецивилизованија вредност америчког живота“ (“...in advocating violence it is imitating the worst, the most brutal and the most uncivilized value of American life”).¹⁹⁾ Но, и поред свог пацифистичког опредељења и доследног залагања за ненасиље, или баш због тога, он ће и сам бити жртва насиља.

Премда су се амерички црнци, у погледу своје обесправљености и експлоатације, налазили у сличном положају као и Индијци под британском колонијалном влашћу, њихове ситуације су ипак биле и доста различите. Јер, док су Индијци чинили већину у односу на Британце и, као домаће становништво, били на свом терену, црнци у Сједињеним Државама били су мањина и нису били „домаћи“, јер су представљали потомке робова које су раније белци вековима принудно доводили, то јест увозили из Африке, те су после укидања робовласничког система били третирани као „странци“.²⁰⁾ Без обзира на те ситуационе разлике између дискриминиса-

18) Dr Martin Luther King, Jr., *Letter from Birmingham City Jail* (1963), <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/birmingham.htm> (05/5/2014).

19) Martin Luther King, Jr., *Chaos or Community?*, *op. cit.*, стр. 64.

20) О томе видети у: А. Молнар, „Историјски развој грађанске непослушности“, *op. cit.*, стр. 250.

них америчких црнаца и подјармљених Индијаца, Кинг је мислио да је Гандијев метод ненасилног отпора пријемчљив за примену у америчком друштву, јер га је сматрао сагласним са америчком традицијом грађанске непослушности. По његовом виђењу, читава историја Сједињених Америчких Држава представљала је ништа друго до историју грађанске непослушности; почев од тога да су америчка држава и нација и настале из примене ове праксе, будући да је бостонска чајанка, као увертира Америчкој револуцији и Рату за независност у XVIII веку, била управо акција масовног отказивања послушности грађана.

Међутим, за разлику од Гандија и његове борбе против целокупног британског колонијалног система власти у Индији, Кинг није доводио у питање амерички систем у целости и није тежио рушењу америчке власти, нити успостављању неке нове државе. Све оно што је он захтевао односило се само на гарантовање црнцима Уставом прокламоване једнакости свих људи и оних права која су „очевидно-основична“ америчке нације формулисали као „неотуђива“ и која би, као таква, требало да буду баштина сваког Американца. То је, заправо, била суштина оног његовог иницијалног сна, изложеног у историјском говору из 1963. године: „Ја имам сан. То је сан који је дубоко укоренjen у америчком сну. Имам сан да ће се једнога дана ова нација издигнути и да ће живети по правом креду њеног постојања: ‘За нас је ова истина сама по себи разумљива – да су сви људи створени једнаки’“.²¹⁾ Том приликом је Кинг, фигуративно се изражавајући, а мислећи на обећање равноправности, тј. прокламовање једнаких права свих на живот, слободу и срећу, Устав САД-а и Декларацију независности сликовито упоредио са „чеком без покрића“, одн. „потписаном признаницом“ коју треба уновчити, јер ови акти тада нису сматрани важећим за црно америчко становништво. Но, потом је одмах оптимистички додао: „Али, ми не желимо веровати да је ова банка праведности банкротирала. Ми не желимо веровати да нема довољно новца у великим сефовима могућности ове земље“.²²⁾

Кинг се заправо трудио, како каже Спасићева, „да акције Покрета утемељи у америчкој традицији и покаже да оне не предста-

21) Dr Martin Luther King Jr., *I Have a Dream* (говор одржан поводом Марша на Вашингтон 28. августа 1963. пред 250.000 људи испред Линколновог меморијала), <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/traum.htm> (05/5/2014).

22) *Ibid.*

вљају њено изневеравање, већ довршавање историјског хода остваривања управо оних врховних вредности које оличава Устав САД-а и које творе темељ целокупног америчког пројекта²³⁾. Због тога ће он увести и неке новине у праксу грађанске непослушности, које се иначе у савременим теоријским схватањима узимају за суштинска обележја ове врсте политичког деловања. Тако да данас, сходно владајућим гледиштима, борба америчких црнаца за грађанска права, под вођством Кинга, представља „најчистији“ историјски пример грађанске непослушности, у ужем смислу тог појма. Кинг је, наиме, овај протестни покрет усмерио против појединачних аката и политичке праксе власти који су били противуставни, а грађанска непослушност је коришћена као средство скретања пажње америчке јавности на постојећу легалну неправду и придобијања њене подршке како би се се извршио потребан притисак на Конгрес и Врховни суд САД-а, који су једини могли покренути и спровести измену законске регулативе.

Према мишљењу Кинга, легализована неправда према црнцима у америчком друштву била је последица управо тога што они нису партиципирали у доношењу тамошњих закона. Такође, он ће констатовати и то да неправедан закон и није уопште закон (*an unjust law is not law at all*)²⁴⁾, те да га човек не треба ни поштовати, мада мора бити спреман на затворску казну која може уследити. Али, и он закључује, као и неки заступници праксе непослушности пре њега, да што више грађанских непослушника заврши у затвору, то ће њихов јавни апел бити јаснији и снажнији. Ту Кинг очигледно следи Тороа и његову идеју о вршењу притиска на власт путем одласка у затвор што већег броја непослушних припадника моралне елите; мада је још један пацифиста – Лав Николајевич Толстој – имао на уму нешто слично, само у контексту одбијања војне обавезе под оружјем због приговора савести.²⁵⁾ У сваком случају, сагласно са Кинговим мишљењем, поштовање неправедног

23) Ивана Спасић, „Грађанска непослушност“, *op. cit.*, стр. 50.

24) Martin Luther King, Jr., *Letter from Birmingham City Jail*, 1963; нав. према: Ana Matan, *Teorija političke legitimnosti Johna Rawlsa*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2008, стр. 59.

25) Више о Толстојевој радикално-пацифистичкој концепцији хришћанства, заснованој на његовом учењу о тзв. универзалном христјанизованом анархизму, видети: Александра Мировић, *Оглед о грађанској непослушности*, *op. cit.*, стр. 38–40, као и: Александра Мировић, „Грађанска непослушност и приговор савести: Концептуални развој и појмовно разграничење“, *Политичка ревија*, вол. 22, бр. 04, 2009, стр. 1–26.

закона значи његову легитимизацију, док кршење таквог закона афирмише поредак у коме он не би ни био закон.²⁶⁾

Ипак, окретањем ка уставним политичким принципима као искључивом утемељујућем основу грађанске непослушности, Кинг је одбацио позивање на било које „више принципе“, како у смислу Тороовог принципа савести и универзалних моралних закона, тако и у смислу Гандијеве идеје „духовног препорода“. Он је тако напустио и ону тезу о моралном преображају појединца као потребном услову за примену праксе грађанске непослушности, која се провлачила од Тороовог, преко Толстојевог, до Гандијевог учења. Али, и поред тога, погрешно би било тумачити да код Кинга морал није имао неку значајнију улогу. Он се ослањао пре свега на хришћанску етику и хришћанску доктрину свеопште братске љубави, док је духовном, па и самој цркви као таквој, придавао важну улогу. Познато је његово веровање да „хришћанска доктрина љубави, која је применљива кроз Гандијев метод ненасиља, представља најмоћније оружје које је доступно потлаченим људима у њиховој борби за слободу“.²⁷⁾

Уз све те елементе, овај велики борац за грађанска права успеће да уобличи такав концепт и праксу грађанске непослушности који ће, како примећује Молнар, у себи обједињавати и Гандијев метод масовног ненасилног протеста и Тороову „мирољубиву револуцију“, али уз једну важну иновацију коју је он сам унео: усмереност протеста на заштиту уставно позитивираних и регулисаних основних права човека.

Циљ онога што су Кинг и Покрет за грађанска права црнаца чинили није, дакле, био оспоравање америчког правног и политичког поретка, већ апеловање на изворна конституционална начела, што је представљало ништа друго до саму њихову заштиту. Управо та протективна улога биће једно од кључних обележја грађанске непослушности у данас доминантним концепцијама. Стога ће, на пример, А. Молнар закључити да је Кинг први у историји заступао и практиковао грађанску непослушност „као облик спро-

26) За такво тумачење Кинга видети: Steven Schroeder, "All things new: On civil disobedience now", *Essays in Philosophy*, Vol. 8, No. 2, Article 11, June 2007, <http://commons.pacificu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1282&context=eip> (23/01/2010).

27) Martin Luther King, Jr., *Stride Toward Freedom: The Montgomery Story*, Harper and Row Publishers Inc., New York, 1958, стр. 79; исто и: M. L. King, "Pilgrimage to nonviolence", у: *The Papers of Martin Luther King, Jr.: Volume V: Threshold of a New Decade, January 1959–December 1960* (Clayborne Carson, Senior Editor), University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California; London, England, 2005, стр. 422.

вођења конзервативне конститутивне власти *stricto sensu* у демократској уставној држави“.²⁸⁾ И сам Кинг је истицао, такође, да су амерички црнци, примењујући грађанску непослушност, односно кршећи уредбе и законе који су били у супротности са федералним уставним правом, чинили главну снагу уставности и законитости у САД-у. То, другим речима, значи да су они само вршили протективно-дефанзивну улогу у односу на постојећи уставни поредак. С друге стране, оно што су чинили сегрегационисти, а против чега се његов Покрет борио, Кинг је назвао „неграђанском послушношћу“, која се заснива на неправедним основама, за разлику од грађанске непослушности утемељене на правди.

Кингова тактика се на тај начин заправо сводила на преокретање легалистичког аргумента против самих властодржаца. Управо ће се такво протестно деловање почети да сматра типичном тактиком за праксу грађанске непослушности. И не само то, већ можемо приметити и да је примењивање такве тактике постало својеврсни критеријум за квалификовање одређених аката отпора грађана као чинова грађанске непослушности. Тако, на пример, примена ове Кингове тактике током масовних грађанских протеста у јесен 2000. године у Србији, узима се као један од кључних момената који говоре у прилог тезе да се – и поред тадашњих квазидемократских услова, одн. непостојања *stricto sensu* оног строгог институционалног услова који доминантне ролсовске концепције постављају за нужан оквир овакве праксе – протестне акције грађана Србије ипак могу третирати као чиновни грађанске непослушности.²⁹⁾

У сваком случају, ова Кингова тактика ће се показати као једна доста успешна тактика у борби за грађанска права америчких црнаца, будући да је њена примена резултирала како у доношењу неких кључних пресуда Врховног суда о противуставности дискриминаторских закона, тако и у усвајању од стране Конгреса низа нових закона о грађанским правима – 1957, 1960, 1964. и 1965. године. Посебно су значајна последња два Закона, чије је доношење уследило након организовања историјског марша на Вашингтон

---

28) А. Молнар, „Историјски развој грађанске непослушности“, *op. cit.*, стр. 253. О Молнаровом схватању грађанске непослушности као једног облика вршења „конзервативне конститутивне власти“, видети: Александра Мировић, *Оглед о грађанској непослушности*, *op. cit.*, стр. 107–110; такође и: Александра Мировић, „Савремена схватања грађанске непослушности“, *Политичка ревија*, вол. 23, бр. 01, 2010, стр. 1–20.

29) О томе видети у: Александра Мировић, „Развој и јачање демократских капацитета у Србији путем примене праксе грађанске непослушности“, *Српска политичка мисао*, вол. 33, бр. 03, 2011, стр. 177–203.

1963. године, који је такође предводио Кинг, а у коме је учествовало две стотине хиљада људи. Њима су амерички црнци добили пуно право гласа, што им је омогућило и да се почну у значајнијој мери политички ангажовати, а такође је забрањена њихова дискриминација и у јавним установама.

Иако су ова достигнућа несумњиво представљала значајан успех, како смо раније поменули, фактички положај Афро-Американаца – посебно у великим градовима америчког Севера, где су 1965. године избили нереди – није био битно унапређен, јер су они и даље живели и радили у дискриминишућим условима (*job and housing discrimination*), са лошим животним стандардом, потчињени економској експлоатацији и још увек присутној сегрегацији у школама. И док су многи, посебно млађи активисти, отворено изражавали скепсу у делотворност метода ненасиља у борби против дискриминације на овим подручјима, Кинг је, мада и сам разочаран, настојао да очува веру у ефекте ненасиља, указујући на успешност организовања тзв. *don't buy* кампања, као примене ненасилне тактике бојкота робе. У таквим условима, Кингова критика и активизам су се преусмерили од проблема расизма ка проблему сиромаштва („... народ, који већ годинама даје више новца за изградњу војно-безбедносних система него за социјалне реформе, приближава се духовној смрти“).³⁰⁾ Стога ће он осмислити „кампању сиромашних“ (*“Poor People's Campaign”*), како би се спровели политичка мобилизација и уједињење свих сиромашних људи у САД-у, без обзира на њихову етничку припадност, а са коначним циљем остваривања „моћи сиромашних“ (*“poor people's power”*). Акције те кампање биле су планиране за пролеће 1968. године, али је Кинга смрт спречила да их и реализује. Он, такође, није доживео још једну велику победу, остварену усвајањем (10. априла 1968. год.) Закона о укидању дискриминације у пословима купо-продаје и изнајмљивања кућа и станова.

Мартин Лутер Кинг је погинуо са само 39 година живота, 4. априла 1968. године, као жртва атентата који је над њим, према званичној верзији, извршен од стране једног белог расисте (Џејмса Ерла Реја /James Earl Ray/, који је за то дело био и осуђен) у Мемфису (Тенеси) током масовног скупа штрајкача – црних рад-

30) Др Хајнрих В. Гросе, “I Still Have A Dream” — Мартин Лутер Кинг и његово значење за нас данас, *op. cit.*, <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/bedeutung.htm#2> (03/05/2014).

ника који нису били плаћени за свој рад.³¹⁾ Овај велики заступник метода ненасиља, скончао је, дакле, насилним путем, баш као и његов историјски претходник у спровођењу и промовисању ненасилних акција – Ганди. Остао је забележен коментар једног новинара након Кингове смрти, чија је пројекција, из данашње перспективе гледано, била скоро потпуно тачна. Заиста, с обзиром на глобалну распрострањеност и пораст у читавом свету данашњице оружаних сукоба и друштвеног насиља, ове речи звуче више него реално: „Са Мартином Лутером Кингом умро је и принцип ненасиља. Веровање да је још увек могуће спасити овај принцип, било би лагање самога себе“.³²⁾ Но, управо услед постојећег и растућег протестног насиља, идеја ненасиља као облик политичке борбе и стратегија цивилног (и цивилизованог) деловања, мора се очувати. У супротном би се додатно подстакло, па и продуковало потпуно хаотизовање савременог *societas*-а.

Добар пример ескалације насиља, односно претварања грађанске непослушности у насилан облик отпора јесте тзв. арапско пролеће, које почело крајем 2010, а потом се просто капиларно проширило током 2011. године. Тада су, наиме, протести, углавном претворени у велике нереде, захватили више северно-афричких и блиско-источних држава. С обзиром на ту ескалацију насиља, овај облик отпора грађана не може се никако назвати грађанском непослушношћу, те су стога погрешне биле оне преурађене оцене иницијалних догађаја у Тунису као „револуције јасмина“, чиме се потенцирао мирољубив карактер протеста, док је истовремено на терену било много жртава. Најновији случај тзв. руског пролећа, односно кризе у Украјини, такође показује како примена великог насиља води у грађански рат. Но, за тамошње друштвене нереде и примену великог насиља одговорне су пре свега нове, тзв. евромајданске власти (формиране од стране вођа протеста организованог на кијевском тргу Мајдан против режима председника Виктора Јануковича, а који је, како сада изгледа, био делимично спонтан,

---

31) Међутим, насупрот ове официјалне верзије о Кинговом убиству, постојале су гласине које се и данас могу чути – а по неким тврдњама за то има и доказа – да је у то убиство био умешан FBI који је Кинга годинама држао под мерама прислушкивања и посматрања, због „непотврђене сумње да је био члан Комунистичке партије“ (нав. према: „40 година од убиства Мартина Лутера Кинга“, *op. cit.*, <http://www.dw.de/40-godina-od-ubistva-martina-lutera-kinga/a-3245021/07.5.2014/>). Према исто извору, чак се и Кингов син, Декстер, залагао за обнављање суђења Реју.

32) Нав. према: «Martin Luther King» (подаци преузети из: Gerhard Zimmermann, *Oni su se opirali*, Neukirchen-Vluyn, 1995, 55ff), http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/ml_king.htm (10/05/2014).

али и инструментализован од стране САД-а),³³⁾ које су од почетка руске и проруске демонстранте и активисте третирали као „побуњенике“, те су их и сами светски медији, а често и медији у Србији, тако називали. Наиме, да није дошло до страшне одмазде кијевских власти (неки их оцењују и као „пучистичку владу“) против демонстраната, односно до такве репресије режима над сопственим грађанством,³⁴⁾ врло вероватно је да би ови протести остали на нивоу углавном мирног грађанског деловања. Иако, као и у случају арапског пролећа, управо због примене насиља, ови протести не могу бити пример *грађанске* непослушности, они свакако представљају један облик отказивања послушности властима; а сада већ – с обзиром на поменуту репресију и понашање украјинских новорежимских снага – сасвим извесно се може рећи да је у питању заправо практиковање (природног) права на отпор тиранији. Тако је у међувремену, с погоршањем ситуације, дошло до отцепљења две источно-украјинске области, проглашења њихове независности и формирања нових, за сада непризнатих држава – тзв. Народне Републике Доњецк и тзв. Народне Републике Луганск.³⁵⁾

33) Недавно је – током дводневне конференције „Европска трагедија 1914. и мултиполарни свет 2014. године: Историјске поуке“, одржане 30–31. маја 2014. год. у Београду у организацији Центра за међународне односе и одрживи развој (CIRSD) – Наталија Нарочница, руска политичарка, историчарка и дипломаткиња, дала такву оцену „да је неспорно да је протест на тргу Мајдан делимично био спонтан, али се променио у тренутку када су Американци одлучили да га инструментализују“. Видети: „Мудра позиција Србије о Украјини“, извор: *Тањуг*, B92, 31.05.2014, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=05&dd=31&nav_id=855430 (31/05/2014).

34) Према анализама и објављеним налазима и неких европских невладиних организација, нова украјинска влада крши људска права и тлачи националне мањине, при чему се ту наглашава да би такве акције, попут оних које спроводе „мајдански лидери“, у већини чланица Европске уније биле сматране илегалним. На пример, *Русија данас* пренела је такве оцене пољског народног посланика и директора Европског центра за геополитичке анализе – Матеуша Пискорског: „Доминантне политичке снаге које су учествовале у такозваном Евромајдану се залажу за масивно насиље над људским правима, углавном за насиље над људским правима националних мањина... То су такве (мрачне) политичке снаге, да би њихове активности највероватније биле забрањене у већини земаља Европске уније“ (нав. према: „Насиље над људским правима од стране украјинске пучистичке владе – европска Н.В.О.“ /прев: Миодраг Новаковић/, *Русија Данас*, 12. март 2014, <http://facebookreporter.org/2014/03/12/%D1%83%D0%BA%D1%80%.../28.04.2014/>).

35) Референдуми о независности региона Доњецк и Луганск на истоку Украјине одржани су 11. маја 2014. и, мада њихови резултати нису признати од стране Кијева нити међународне зајднице, њима је огромном већином становништва ових региона легитимисана одлука локалних власти о формирању независних држава. Након тога, одмах су отпочели и преговори о старању доњецко-луганског савеза, одн. о уједињењу ових отцепљених региона, а све више се говори и о томе да ће се на простору досадашњег украјинског југоистока формирати нова, заједничка држава – тзв. Новорусија. Видети, на пример: С. Самаршија, „Уједињује се исток Украјине“, *Политика*, 14.05.2014, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/292829.sr.html> (15/05/2014).

Међутим, ако се вратимо на почетак тих друштвено-политичких дешавања у Украјини, онда се ипак могу наћи и неке копче са Кинговом тактиком коришћења легалистичког аргумента. Наиме, (про) руски протестанти су оспоравали легалност и легитимност новостављених, прелазних или привремених политичких власти, указујући на противустанан начин самог преузимања власти (ванинституционалним свргавањем дотадашњег, демократским процедурама изабраног председника). На тај начин, они су, заправо, у тој фази штитили постојећи уставни поредак. Поред тога, они су демонстрирали и своју неслагласност са спољнополитичком оријентацијом (евроунијском или, чак, евроатлантском) коју су форсирале нове политичке снаге на власти. Потом, када се ова нова политичка гарнитура дрзнула да „удари“ по руским мањинским правима, угрожавајући и само очување руског етничког идентитета (укидањем Закона о мањинским и регионалним језицима из 2012. године, руски, али и др. мањински језици, попут мађарског, румунског и молдавског, изгубили су регионални статус званичног језика, у областима, регионима и местима где живе припадници тих етничких група), руски и проруски оријентисани демонстранти снажно су устали у заштиту тих својих законом стечених права, али и одређених уставних права.³⁶⁾ Дакле, можемо приметити да су у тим аспектима, руски протестанти управо практиковали Кингову тактику преокретања легалистичког аргумента против самих властодржаца. Наравно, својим захтевом за децентрализацију власти у виду спровођења федерализације земље, они су изашли изван оквира протективне улоге, одн. очувања постојећег уставног поретка; али – како смо то раније, у више наврата, објашњавали – грађанска непослушност, иако јој многи то одричу, може имати и пројективно-иновативну улогу.³⁷⁾ Међутим, како је репресија но-

36) Ради се, заправо, о томе да, иако је уставно регулисано – како по до скоро важећем Уставу из 2010. (то је заправо Устав из 1996. који је по одлуци Уставног суда Украјине враћен на снагу 2010.), тако и по новоуведеном Уставу (из 2004.) – да је украјински званични државни језик чији развој и функционисање у свим сферама друштвеног живота на подручју читаве земље обезбеђује држава (чл. 10 у оба Устава), уставно су такође гарантовани (и то истим чл. 10. у оба Устава) слободни развој, употреба и заштита руског и других мањинских језика. Видети: *Constitution of Ukraine, 2010* (Constitution of Ukraine as passed on 28 June 1996, and readopted on 1 October 2010), http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ukraine,_2010 (03/05/2014); и: *Constitution of Ukraine, 2004 – reinstated 2014* (Constitution of Ukraine with amendments by the Law of Ukraine №2222-IV from 8 December 2004), Source: *Venice Commission*, http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ukraine,_2004 (03/05/2014).

37) Видети више о томе у: Александра Мирковић, *Оглед о грађанској непослушности*, *op. cit.*; такође видети, на пример: Aleksandra Mirović, “Moving Conceptual Limits of Civil Disobedience: The Case of Serbia”, *Serbian Political Thought*, Vol. 2, No. 1-2, 2010,

ворежимских власти постала таква да се посегнуло за употребом потпуно непримерене и прекомерне силе против сопственог грађанства, те су присталице и активисти покрета отпора одговорили такође применом силе, ту је прича о грађанској непослушности у Украјини завршена. У савременој теорији, пак, још увек не постоји сагласност у схватању принципа ненасиља, односно појма насиља, и то су постале врло растегљиве категорије.³⁸⁾ Истовремено, насиље је данас све чешћа карактеристика савремених друштвених протеста, због чега су, између осталог, сва постојећа друштва, па и она најразвијенија, још далеко од тога да постану, како би Кин (John Keane) рекао, стварно „цивилована цивилна друштва“.³⁹⁾

И данас, након скоро педесет година од Кингове смрти, његов „сан ка напред“ (како га је назвао Глосе, ослањајући се на Ернеста Блоха /Ernest Bloch/), сан о успостављању истински праведног друштва, и то не само у САД-у, већ и на глобалном нивоу, још увек се није остварио. Актуелно, пре свега економско и социјално стање у већини савремених друштава, али негде и оно унутар-политичко, као и само стање у данашњим међународним односима, говоре у прилог тезе да је постојање „братског стола“, „куће света“ или, пак, «*beloved community*» (вољене заједнице) још увек само сан. Штавише, по свему судећи, ни опасност његове трансформације у праву ноћну мору није се смањила.

О чињеници да се ни у наше време у САД-у није много одмакло на Кинговом путу прогресивног процеса еманципације, говори и једно признање које је дошло од такве политички релевантне фигуре какву представља председник САД-а. Наиме, 2000. године у САД-у, у Селми (држава Алабама), током прославе 35. годишњице марша, под Кинговим вођством, преко моста реке Алабама, председник Клинтон (William Jefferson «Bill» Clinton), одајући почаст жртвама, изјавио је да, „до постизања једнакости међу свим ма-

---

стр. 23-40; и: Александра Мировић, „Ограничения и несостоятельность концепции гражданского неповиновения по Ролзу“ („Ограничења и превазиђеност ролсовског концепта грађанске непослушности“), *Вестник Череповецкого государственного университета*, No. 4 (52), том 2, Череповец, 2013, стр. 43–47.

38) Више о томе у: Александра Мировић, „Развој и јачање демократских капацитета у Србији путем примене праксе грађанске непослушности“, *op. cit.*, стр. 177–203.

39) Видети: Александра Мировић, „Нецивилно друштво и насиље у цивилном друштву“, *Политичка ревија*, вол. 9, бр. 04, 2005, стр. 973–984.

њинама у Сједињеним Државама, мора се прећи још много мостова⁴⁰⁾.

На концу, и на међународном плану, и то добрим делом управо због америчке глобалистичке политике неоимеријализма и неоколонијализма, Кингова „визија братске светске заједнице није постала реалност“. „Али“ – како истиче помињани Хајнрих Гросе – „ако ми, сећањем на њега, добијемо храброст ‘да говоримо у име оних који немају глас’, његов сан је жив међу нама“⁴¹⁾.

Дакле, да би данас Кингов сан и даље био жив, «*voice of the voiceless*»⁴²⁾ – „глас оних који немају глас“ – треба да буде мото сваког аутономног и ауторитативног појединца, сваке особе са моралним интегритетом, свих делатних актера цивилног друштва, као и сваке политички зреле, одговорне и ка принципу солидарности оријентисане друштвене заједнице, са истанчаним сензибилитетом за друштвену неправду. Уз то, потребно је да постоји и вршење ефективног притиска за спровођење одређене друштвене промене, а у циљу отклањања неке постојеће легалне неправде, ако је потребно и путем тзв. директне акције, одн. применом метода активног ненасиља. Ако би се као резултат такве цивилне мобилизације, јавног деловања и сталне будности цивилних актера, остварио макар и постепен, па чак само и минималан напредак у реконципирању, реконструисању и развоју савремених друштава, у правцу достизања вишег степена њихове цивилизованости и хуманости, онда Кингов сан не само да би још увек био жив, већ би коначно он постао и једна стварајућа реалност или, да тако кажемо, „стварност у настајању“.

40) Нав. према: „Славље замисли марша за грађанска права у Алабама“ (R. St. Washington, 06. март 2000), *Neue Züricher Zeitung*, 07.03.2000, <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/materialien.htm> (10/05/2014). Марш који је предводио Кинг преко моста реке Алабама и у коме је учествовало око шест стотина људи, организован је 7. марта 1965. због одбијања органа власти да Афро-Американце стави у регистар бирача. Овај протест је, међутим, крваво угушен, применом силе од стране државне полиције.

41) Др Хајнрих В. Гросе, “I Still Have A Dream” — Мартин Лутер Кинг и његово значење за нас данас, *op. cit.*, <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/bedeutung.htm#2> (03/05/2014).

42) Кингов мото или, боље рећи, концепт односи се, заправо, на његово схватање улоге цркве. Наиме, он је сматрао да је најважнији задатак хришћанске цркве управо тај да буде „глас оних који немају глас“, у смислу да је обавеза ове друштвене институције да јавно иступа у име оних који су потлачени, обесправљени или немоћни, те су, као такви, у немогућности да се њихов глас чује. Кинг је, дакле, инсистирао на тој дужности цркве да јавно именује ону неправду о којој се у друштву ћути или која се игнорише. Видети: *Ibid.*

ЛИТЕРАТУРА

- Ansbro, John J., *Martin Luther King Jr: Nonviolent Strategies and Tactics for Social Change* (with new Introduction by the author), Madison Books, Lanham, 2000.
- Ansbro, John J., *Martin Luther King Jr: The Making of a Mind*, Orbis Books, Maryknoll, NY, 1982.
- Conference: *The Dream and Its Untold Stories: The March on Washington and Its Legacy*, September 19-21, 2013, Washington DC (German Historical Institute, Washington DC); http://www.ghi-dc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1378&Itemid=1192 (07/05/2014).
- *Constitution of Ukraine, 2010* (Constitution of Ukraine as passed on 28 June 1996, and readopted on 1 October 2010), http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ukraine,_2010 (03/05/2014).
- *Constitution of Ukraine, 2004 – reinstalled 2014* (Constitution of Ukraine with amendments by the Law of Ukraine №2222-IV from 8 December 2004), Source: *Venice Commission*, http://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Ukraine,_2004 (03/05/2014).
- David Chappell, *Waking from the Dream: The Struggle for Civil Rights in the Shadow of Martin Luther King*, Random House, New York, 2014.
- „40 година од убиства Мартина Лутера Кинга“ /припремила Тања Мишчевић/, *Deutsche Welle*, 04.4.2008, <http://www.dw.de/40-godina-od-ubistva-martina-lutera-kinga/a-3245021> /07.5.2014/).
- Гросе, др Хајнрих В. „I Still Have A Dream“ — Мартин Лутер Кинг и његово значење за нас данас (извод из реферата Х. В. Гросеа поводом 70. рођендана Мартина Лутера Кинга), <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/bedeutung.htm#2> (03/05/2014).
- Кинг, др Мартин Лутер, „Говор на додели Нобелове награде за мир“, 10. децембар 1964, Осло, Норвешка, <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/nobelpreis.htm> (05/5/2014).
- Кинг, др Мартин Лутер Јр., *I Have a Dream* (говор одржан поводом Марша на Вашингтон 28. аугуста 1963. пред 250.000 људи испред Линколновог меморијала), <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/traum.htm> (05/5/2014).
- Кинг, Др. Martin Luther Jr., *Letter from Birmingham City Jail* (1963), <http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/birmingham.htm> (05/5/2014).
- King, Martin Luther Jr., *Chaos or Community?*, Hodder and Stoughton, London, 1968.
- King, Martin Luther Jr., “Pilgrimage to nonviolence”, у: *The Papers of Martin Luther King, Jr.: Volume V: Threshold of a New Decade, January 1959–December 1960* (Clayborne Carson, Senior Editor), University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California; London, England, 2005, стр. 419–425.

- King, Martin Luther Jr., *Stride Toward Freedom: The Montgomery Story*, Harper and Row Publishers Inc., New York, 1958.
- “Martin Luther King” (подаци преузети из: Gerhard Zimmermann, *Oni su se opirali*, Neukirchen-Vluyn, 1995, 55ff), http://www.dadalos.org/srbija/vorbilder/MLK/ml_king.htm (10/05/2014).
- Matan, Ana, *Teorija političke legitimnosti Johna Rawlsa*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2008.
- Александра Минович, „Ограничения и несостоятельность концепции гражданского неповиновения по Ролзу“ („Ограничења и превазиђеност ролсовског концепта грађанске непослушности“), *Вестник Череповецкого государственного университета*, No. 4 (52), том 2, Череповец, 2013, стр. 43-47.
- Мировић, Александра, „Грађанска непослушност и приговор савести: Концептуални развој и појмовно разграничење“, *Политичка ревија*, вол. 22, бр. 04, 2009, стр. 1-26.
- Мировић, Александра, „Кратки осврт на историјат модерног развоја идеје и праксе грађанске непослушности“, *Политичка ревија*, vol. 31, бр. 1, 2012, стр. 215–228.
- Mirović, Aleksandra, «Moving Conceptual Limits of Civil Disobedience: The Case of Serbia», *Serbian Political Thought*, Vol. 2, No. 1-2, 2010, стр. 23-40.
- Мировић, Александра „Нецивилно друштво и насиље у цивилном друштву“, *Политичка ревија*, вол. 9, бр. 04, 2005, стр. 973–984.
- Мировић, Александра, *Оглед о грађанској непослушности*, Службени гласник, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Мировић, Александра, „Развој и јачање демократских капацитета у Србији путем примене праксе грађанске непослушности“, *Српска политичка мисао*, вол. 33, бр. 03, 2011, стр. 177–203.
- Мировић, Александра, „Савремена схватања грађанске непослушности“, *Политичка ревија*, вол. 23, бр. 01, 2010, стр. 1–20.
- Мировић, Александра, „Живот у тороовској шуми или у глобалистичкој џунгли? Грађанска непослушност: Интерпретација и применљивост Тороовог концепта данас“, *Српска политичка мисао*, год. XIX, vol. 38, бр. 4, 2012, стр. 233–251.
- Молнар, Александар, „Историјски развој грађанске непослушности“, у: исти аутор, *Расправа о демократској уставној држави 4: Грађанска непослушност*, Самиздат Б92, Београд, 2002.
- „Мудра позиција Србије о Украјини“, извор: Тањуг, Б92, 31.05.2014, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?uuu=2014&mm=05&dd=31&nav_id=855430 (31/05/2014).
- „Насиље над људским правима од стране украјинске пучистичке владе – европска Н.В.О.“/прев: Миодраг Новаковић/, *Русија Данас*, 12. март 2014, <http://facebookreporter.org/2014/03/12/%D1%83%D0%BA%D1%80%...> (28/04/2014).

- Parsons, Jon, «Dr. Martin Luther King: Strategies and tactics of civil disobedience», *TheIndependent.ca*, January 20, 2014, <http://theindependent.ca/2014/01/20/dr-martin-luther-king-strategies-and-tactics-of-civil-disobedience/> (10/05/2014).
- Самарџија, С., „Уједињује се исток Украјине“, *Политика*, 14.05.2014, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/292829.sr.html> (15/05/2014).
- Schroeder, Steven, “All things new: On civil disobedience now”, *Essays in Philosophy*, Vol. 8, No. 2, Article 11, June 2007, <http://commons.pacificu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1282&context=eip> (23/01/2010).
- „Славље замисли марша за грађанска права у Алабамама“ (R. St. Washington, 06. март 2000), *Neue Züricher Zeitung*, 07.03.2000, <http://www.dados.org/srbija/vorbilder/MLK/materialien.htm> (10/05/2014).
- Спасић, Ивана, „Грађанска непослушност“, у: Предраг Крстић (ур.), *Критички појмовник цивилног оруштва (II)*, Група 484, Београд, 2004, стр. 39-75.
- Stull, Bradford T., *Amid the Fall, Dreaming of Eden: Du Bois, King, Malcolm X, and Emancipatory Composition*, Southern Illinois University Press, Illinois, 1999.
- Van Gundy, Palmer, “‘Where do we go from here?’ Asks Negro King”, February 1, 1968, <http://www.thekingcenter.org/archive/document/where-do-we-go-from-here--asks-negro-king#> (10/05/2014).

Aleksandra Mirovic

IS THE KING’S DREAM STILL ALIVE AMONG US TODAY?

King’s Strategy for Social Change and Tactics of Reversing a Legalistic Argument

Resume

In the paper, there is given a closer explication of King’s strategy for social change, which is based on the practice of civil disobedience with the use of tactics to reverse legalistic argument. Also, there is investigated how big and what is the impact of King’s legacy and his way of civil action in contemporary forms of (non)violent resistance of citizen. Therefore, the focus of attention is the significance and meaning of King’s work for us today, which is trying to answer the title problem questions by: ‘Is the King’s dream still alive among us today?’

Martin Luther King, one of the most famous figures of the twentieth century, is of course, with Gandhi, the greatest apologist of non-violence and persons whose “untouchable moral authority” were recognized and respected around the world. This officially declared “Christian sufferer of the twentieth century” today is a national hero in the United States, where his birthday is celebrated as a national holiday. Some latest studies show that the strug-

gle for civil rights in the United States was actually all the time in the shadow of the King and his great popularity. But in the last years of his life, the King's popularity among the Americans was significantly decreased. In fact, as with most other historical figures, even he was not without some controversy. In this context, we point out some differences between the early and the so-called late King.

The aim of what the King and his the Civil Rights Movement of black people done was not disputing American constitutional system, but rather appeal to the original constitutional principles, which represented nothing more than the very protection of them. The protective role will be one of the key features of civil disobedience in those, today dominant conceptions. King's tactics in that way actually came down to reverse the legalistic argument against the rulers themselves. And it will prove to be a rather successful tactic.

This great advocate of non-violence methods, paradoxically, died in a violent way, just like its historic precursor in implementing and promoting non-violent action – Gandhi. After King's death, it was noted a commentary of some reporter, which the projection – watching from the present perspective – was almost entirely exact. Indeed, considering the global spreading and growth in the whole world of today armed conflict and social violence, these words sound more than realistic: “With Martin Luther King died the principle of non-violence. The belief that it is still possible to save this principle, it would be lying to oneself”. But, precisely because of the existing protest violence and growing social unrest in the world, as confirmed by the most recent example of Ukraine too, the idea of non-violence - as a form of political struggle and the strategy of civil (and civilized) action – must not die and have to be preserved. Otherwise, it would additionally encourage and even produce fully chaos of contemporary societias.

Keywords: M. L. King, King's dream, the Civil Rights Movement, the United States of America, legalized injustice, social justice, equality, discriminatory conditions, segregation, social change, civil disobedience, legalistic argument, constitutional political principles, methods of nonviolence, violence, protests, Serbia, Ukraine.